

فصلنامه دانش انتظامی سمnan ، دوره دوازدهم ، شماره چهل و پنجم ، پاییز ۱۴۰۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۰۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۹/۲۶

صفحات: ۲۰۵ - ۱۸۰

تأثیر سیاست‌های قوه قضاییه بر پلیس پیشگیری ناجا در سیاست جنایی ایران

نویسندگان :

محدثه قوامی پور سرشکه^۱، امیررضا محمودی^۲ *

چکیده

پیشگیری از جرم به عنوان یکی از برنامه‌ها و راهبردهای سیاست جنایی به مجموعه اقدامات کیفری و غیرکیفری اطلاق می‌شود. با توجه به بند پنجم اصل یکصد و پنجاه و شش قانون اساسی یکی از وظایف مدون برای قوه قضاییه اقداماتی مناسب، کارگشا و راهبردی برای پیشگیری از وقوع جرم است در همین راستا تعامل و همکاری و مشارکت حداکثری قوه قضاییه با پلیس به عنوان اولین نماینده عدالت کیفری در پیشگیری از جرائم بسیار موثر خواهد بود. رفتار و کنش سازمانی پیشگیری از جرائم که در جهت جلوگیری از وقوع جرم معینی اتخاذ می‌شود شامل مجموعه‌ای از سیاست‌ها یا روش‌ها و اقدامات پیش‌دستانه‌ی حاکمیتی است. برنامه‌های جامع پنج‌ساله پیشگیری از جرم با همکاری پلیس پیشگیری با ارائه و عرضه‌ی کمک‌های تجربی به قوه قضاییه تدوین شد که به‌صورت جامع به پیشگیری‌های کنشی از جرم پرداخته است. قوه قضاییه در راستای پیشگیری از وقوع جرم با اتخاذ تدابیر و سیاست‌هایی بر پلیس پیشگیری ناجا رهنمود و راهنمایی‌های جامع و کاربردی داشته و این سازمان را در کنار سایر نهادهای این حوزه سرآمد پیشگیری از جرم نماید.

در این پژوهش با بررسی و ارزیابی دقیق این برنامه‌ها و میزان تأثیرگذاری این قبیل اقدامات بر عملکرد پلیس پیشگیری و بررسی نحوه‌ی تأثیر سیاست‌های قوه‌ی قضاییه بر پلیس پیشگیری ناجا به این سوال پاسخ داده خواهد شد که قوه قضاییه در تهیه و مدون سازی برنامه‌های جامع پیشگیری تا چه میزان نقش پلیس را عنوان بازوی کارآمد دستگاه قضایی موردتوجه قرار داده است؟ این پژوهش از نوع نظری و به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی

۱ : کارشناسی ارشد - گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران -

mohaddesehghavamipour@gmail.com

۲ : دکترای تخصصی - گروه حقوق، واحد لاهیجان، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران -

amirreza.mahmodi@gmail.com

است. داده‌های لازم با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای و از طریق فیش‌برداری و رجوع به منابع حقوقی و اسناد درون‌سازمانی تهیه و مورد بررسی و ارزیابی کیفی قرار گرفته است.

کلید واژه: پیشگیری کنشی، کنش‌های سازمانی، پیشگیری از جرم، قوه قضائیه، پلیس

پیشگیری

مقدمه

پیشگیری از وقوع جرم و بزهکاری به عنوان به اصلی‌ترین سازوکار سیاست جنایی با استفاده از راهبردها و فعالیت‌های غیرقهرآمیز برای نابودی یا کاهش عواملی مانند، عوامل فردی، اجتماعی، محیطی، وضعی موثر در وقوع جرم و گرایش به بزهکاری اقدام میکند.

ترس و نگرانی‌ها از جرم و تبعات آن فعالان حوزه‌ی سیاست‌های نظام عدالت‌کیفری را بر آن داشت تا با اقداماتی همچون تدابیر سرکوب‌گرانه، تنبیهی و واکنشی درصدد مبارزه با جرم برآیند اما این تدابیر و سیاست‌ها نیز موفقیت‌های چندانی به دنبال نداشته است و نظام عدالت‌کیفری را با بحران ناکارآمدی تدابیر کنترل‌کننده در مواجهه با جرم روبه‌رو کرده است.

در جرم‌شناسی نظری و علوم اجتماعی به مسائل حول محور پیشگیری از جرم کمتر پرداخته شده است و فعالان این حوزه بیشتر به علت شناسی جرم و تبیین علل جرم پرداخته‌اند اما به تدریج با آغاز و فراگیری جرم در طول دهه ۶۰ و ۷۰ میلادی رویکردهای عمل‌گرایانه مدیریتی شناسی انتقادی پیشگیری از جرم در مفهوم کارکردی مورد توجه قرار گرفت.

جرم‌شناسان هر فعل یا ترک فعلی که برای اکثریت افراد جامعه خطرناک باشد را جرم تلقی می‌کنند در جرم‌شناسی مفهوم جرم از نظر دفاع اجتماعی از طریق کیفر، طرد، اصلاح و درمان بزهکاران مطرح است. همان‌طور که از تعاریف ذکر شده مشخص است جرم‌شناسان در تعریف جرم به شرایط فردی و اجتماعی پدیده‌ی مجرمانه پرداخته‌اند و توجه چندانی به شرایط قانونی، حقوقی و قضایی جرم نداشته‌اند آنان در تلاش‌اند با توجه به مشاهدات و

تجربیات علمی رفتارهای ضداجتماعی را تعیین کنند تا بتوانند به وسیله‌ی حمایت جامعه اقداماتی در جهت پیشگیری واقع سازند. اما در این میان برخی از جرم شناسان از جمله دونلاپ و دورکیم به مفید بودن جرم باور دارند و معتقدند که جرم برای ترقی و پیشرفت جامعه و همچنین برای تحول و شکل‌گیری اصولی و درست حق و اخلاق امری ضروری است.

الگوها، روش‌ها و معیارهای متنوعی با توجه به تجارب حوزه‌ی پیشگیری از جرم در طول زمان ایجاد شده که در کاهش نرخ جرم پروری مؤثر واقع شده است. با توجه بند پنجم اصل ۱۵۶ قانون اساسی که اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین را در حیطه‌ی وظایف قوه قضاییه دانسته است این قوه با ایجاد یک ساختار سازمانی به نام معاونت اجتماعی و پیشگیری از جرم و تدوین برنامه‌های جامع پنج‌ساله در جهت ایجاد سازوکار مدون پیشگیری از جرم اقدام مهم و تأثیرگذاری در این حیطه انجام داده است.

واژه پیشگیری به معنی «پیش‌دستی کردن، پیشی گرفتن و به جلوی چیزی شتافتن» و همچنین «آگاه کردن، خبر چیزی را دادن و هشدار دادن» است (عمید، ۱۳۸۹: ۵۸).

اما در جرم‌شناسی پیشگیرانه، پیشگیری در معنی اول آن مورد استفاده قرار می‌گیرد، یعنی با کاربرد فنون مختلف به منظور جلوگیری از وقوع بزهکاری، به جلوی جرم رفتن و پیشی گرفتن از بزهکاری است. همچنین، مخاطب قراردادن جمعیت یا بعضی از اشخاص که به علت عدم رعایت بعضی از اقدامات حمایتی در معرض خطر هستند، از مصادیق آگهی دادن است (اکبری، ۱۳۸۰: ۱۴).

پیشگیری از جرم دارای دو مفهوم عام و خاص است. مفهوم خاص و مضیق پیشگیری از جرم شامل اقداماتی است که فاقد صبغه‌ی کیفری بوده و برای پیشگیری جمعی از بزهکاری استفاده می‌شود به عبارتی مهار و کنترل بزهکاری با استفاده از محدود کردن و یا حذف عوامل جرم‌زا و مدیریت مناسب عوامل محیطی، اجتماعی توسط دولت و جوامع مدنی است ولی در مفهوم عام و موسع پیشگیری از جرم اقدامات دارای صبغه‌ی کیفری و پیشگیری از تکرار بزه را در برمی‌گیرد.

پیشگیری در مفهوم کیفری و غیر کیفری نیز دارای مصادیق متعدد و متنوعی است. پیشگیری کیفری به واسطه‌ی بازدارندگی عام و خاص، اصلاح و تربیت و ترمیم خسارت

بزه دیده، ناتوان‌سازی به وقوع می‌پیوندد و پیشگیری غیر کیفری که دو نوع وضعی و اجتماعی را در برمی‌گیرد شامل دامنه‌ی گسترده‌ای از اقدامات و تدابیر پیشگیرانه است (فخر و رستمی‌غازانی، ۱۳۹۳: ۹۹).

به دلیل ماهیت و اشکال مختلف پیشگیری از جرم تاثیرگذاری آن‌هم متفاوت خواهد بود به‌عنوان مثال پیشگیری اجتماعی زمینه و علل وقوع جرم را از بین می‌برد و پیش‌گیری وضعی فرصت و امکان وقوع جرم را دشوار ساخته یا کاهش می‌دهد (رایجیان، ۱۳۸۳: ۱۳۱)

«حقوق پیشگیری از جرم را می‌توان به دو نوع «حقوق ماهوی پیشگیری از جرم» و «حقوق شکلی پیشگیری از جرم» دسته‌بندی کرد. در حقوق ماهوی پیشگیری از جرم، قوانین مربوط به ماهیت اقدام‌های پیشگیرانه مانند مقررات ناظر به آموزش و پرورش (محیط تحصیلی)، خانواده‌ها، فقرزدایی، اشتغال‌زایی یا به‌عبارت‌دیگر، مجموعه قواعد و مقررات مربوط به محتوای تدابیر پیشگیرانه مثل اقدام‌های خانواده‌مدار یا مدرسه مدار بررسی می‌شوند، درحالی‌که در حقوق شکلی پیشگیری از جرم، مجموعه قوانین و مقررات ناظر به ساختار و تشکیلات و چگونگی اجرای تدابیر پیشگیری از جرم، اعم از نهادهای مدیریت پیشگیری از جرم و تشریفات اجرای تدابیر، برنامه‌ها و سیاست‌های پیشگیرانه مورد مطالعه قرار می‌گیرند» (نیازپور، ۱۳۹۳: ۹۲).

پیشگیری از جرم با استفاده از رفتارهای کنشی هزینه‌ی نهایی کمتری را بر سیستم‌های عدالت کیفری بار می‌کند پیشگیری کنشی معمولاً به دو نوع اصلی پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی تقسیم‌بندی می‌شود. ازجمله‌ی پیشگیری‌های کنشی اجتماعی می‌توان به مواردی همچون پیشگیری آموزشی، فرهنگی و مشارکتی اشاره کرد (درویشی، ۱۳۹۶: ۲۳۹).

۲- مبانی نظری

به طور کلی، بخش قابل توجهی از جامعه شناسان بر این باورند که جرایم، در نهایت با گسترش و بدل شدن به مسائل اجتماعی سد راه توسعه جامعه بشری هستند و کیفیت زندگی بشری را با دشواری روبرو می‌سازند. باید اظهار داشت که توسعه متوازن هنگامی حاصل می‌شود که رشد همراه با بهبود در کیفیت زندگی شامل کاهش در مسائل اجتماعی

باشد و بر همین مبنای واقع‌گرا می‌بایست اهداف و ارکان پیشگیری از جرم بازتعریف شود. در این مقاله ابتدا ساختار پیشگیری از جرم در قوه قضاییه و پلیس بیان می‌گردد و سپس عملکرد قوه قضاییه و نقش پلیس در زمینه پیشگیری‌های کنشی-اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۲- ضرورت وجودی ساختار پیشگیری

در بند ۵ اصل ۱۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به ضرورت وجود ساختاری برای پیشگیری از جرم اشاره شده است طبق این بند «قوه قضاییه قوه‌ای است مستقل که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت و عهده‌دار وظایف زیر است:

رسیدگی و صدور حکم در مورد تظلمات، تعدیات، شکایات، حل و فصل دعاوی و رفع خصومات و اخذ تصمیم و اقدام لازم در آن قسمت از امور حسبیه که قانون معین می‌کند.

احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع.

نظارت بر حسن اجرای قوانین.

کشف جرم و تعقیب مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزایی اسلام.

اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین:

همچنین با توجه به اصل‌های ۲۱، ۲۹، ۳۰، ۳۱ می‌توان دریافت که از دیدگاه قانون اساسی پیشگیری از جرم فقط در حیطه‌ی وظایف قوه قضاییه قرار نمی‌گیرد پژوهشگران معتقدند که این اصول برای تعیین سیاست‌های کلی و جامع سایر بخش‌های پیشگیری از وقوع جرم بوده که در آن‌ها به وظایف و تکالیف مهمی که دولت در قبال بیکاران، حمایت از زنان و کودکان بی‌سرپرست یا بد سرپرست و... اشاره و تأکید شده است (نیازپور، ۱۳۹۳: ۱۰۴).

سیاست جنایی کشورها عموماً برای حوزه‌ی پیشگیری از وقوع جرم جایگاه ارزشمندی قائل‌اند و آن را به‌عنوان یک راهبرد اساسی در جهت جلوگیری از وقوع جرم، ناهنجاری‌های اجتماعی و کجروی‌ها طراحی و تدوین می‌نمایند.

قانون پیشگیری از وقوع جرم که در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۲۱ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید در ماده یک خود پیشگیری از وقوع جرم را این‌گونه تعریف می‌کند: «پیشگیری از وقوع جرم عبارت است از پیش‌بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از میان بردن یا کاهش آن.»

برای تأثیرگذاری هرچه بیشتر برنامه‌هایی که جنبه‌ی پیشگیری دارند و منعکس شدن و در نظر گرفتن واقعیات جامعه در تدوین چنین برنامه‌هایی می‌توان از آحاد مردم جامعه کمک گرفت به‌هرحال واضح است که توانایی نظام رسمی عدالت کیفری برای تأمین امنیت محدود بوده و به همین خاطر باید از ظرفیت‌ها و فرصت‌ها نهاد های رسمی و غیررسمی خارج از قلمرو دولت استفاده کند تا برقراری هرچه بیشتر امنیت در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی گامی بردارد. قوه قضاییه و نیروی انتظامی به‌عنوان نهاد های رسمی پیشگیری و متولیان نظام عدالت کیفری در این حیطه شناخته می‌شوند (ذوالقدر و توکل‌پور، ۱۳۹۰: ۳۵).

۲-۲- سیاست های پیشگیری از جرم در قوه قضائیه

به پیشگیری از جرم به‌عنوان یکی از مولفه های سیاست‌گذاری جنایی در قوانین توسعه اشاره می‌شود. در قانون برنامه پنجم توسعه به نقش قوه قضاییه در فرایند پیشگیری از جرم اشاره شده و مواد ۲۱۱ و ۲۱۲ از فصل هشتم قانون توسعه با عنوان حقوقی و قضایی به توسعه‌ی قضایی اشاره دارد. مفهوم توسعه قضایی در دهه ۱۳۸۰ با نهادی تحت عنوان شورای عالی توسعه قضایی در قوه قضاییه تاسیس شد و سپس به معاونت حوزه قضایی تغییر نام داد.

۲-۲-۱- سیاست های تقنینی

یکی از وظایف مهم قوه‌ی قضاییه که در ماده ۲۱۱ قانون برنامه پنجم عنوان شده است تهیه و تدوین لوایح قضایی موردنیاز است که البته در دهه‌ی گذشته قوه قضاییه که به‌نوعی آن را دهه‌ی توسعه‌ی قضایی می‌نامند لوایح زیادی مانند لایحه ملی پیشگیری از جرم تدوین شد.

همچنین به وظایفی در راستای آموزش همگانی در بند د ماده ۲۱۱ اشاره شد که نمی‌توان آن را فقط در حیطه‌ی وظایف قوه قضاییه قرارداد زیرا این قوه و سایر نهاد های

دولتی و غیردولتی باید با برنامه‌های اصولی میان‌مدت و بلندمدت در فرایند آموزش همگانی مشارکت‌های لازم را داشته باشند. در این بند به تدابیر آموزشی که قوه قضائیه می‌تواند در اختیار صداوسیما بگذارد اشاره شده و همچنین عنوان شده که این تدابیر می‌تواند در برنامه‌های درسی مقاطع آموزش و پرورش گنجانده شود.

۲-۲-۲- سیاست‌های فرهنگی-آموزشی

به‌منظور گسترش فرهنگ حقوقی و قضائی، اصلاح رفتار حقوقی و قضائی مردم، نهادینه‌سازی فرهنگ قانون‌مداری و نیز در راستای پیشگیری از وقوع جرائم و کاهش دعاوی حقوقی، اقدامات ذیل انجام می‌شود:

آموزش همگانی طبق برنامه مصوب قوه قضائیه از طریق صداوسیما

آموزش همگانی حقوق شهروندی در خصوص امور مالیاتی، اداری، کار و تأمین اجتماعی، محیط‌زیست، بانکی، بیمه‌ای و مشابه آن توسط دستگاه‌های ذی‌ربط از طریق صداوسیما

پیش‌بینی مواد درسی لازم برای آموزش‌های مذکور در دوره‌های راهنمایی تحصیلی و متوسطه

تبصره - سازمان صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران مکلف است در اجرای اجزاء (۱) و (۲) زمان مناسب را برای پخش برنامه‌هایی که در این خصوص توسط قوه قضائیه، دستگاه‌های مربوطه یا آن سازمان تهیه می‌شود، اختصاص دهد.»

در راستای مباحث عنوان شده برای کاهش مسائل اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی افراد، رشد فضائل اخلاقی و مبارزه با فسادها و ناهنجاری‌ها قوه قضائیه در حیطه‌ی وظایف قانونی خود و با توجه به اصل ۱۵۶ قانون اساسی باهدف پاک‌سازی جامعه از کجروی‌ها، ناهنجاری‌ها و هنجارشکنی‌ها معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم در قوه قضائیه با اهدافی همچون گردآوری و هماهنگی ارکان، زیرساخت‌ها و عوامل اجرایی این حوزه و مدیریت آنان تأسیس شد.

۲-۲-۳- سیاست‌های نهادی-سازمانی

منظور از مدیریت در علوم اداری و اقتصاد، فرآیند به‌کارگیری مؤثر و کارآمد منابع مادی و انسانی توأم با برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، بسیج امکانات، هدایت و کنترل است که برای دستیابی به هدف‌های سازمانی صورت می‌گیرد. از این منظر، اصول مدیریت به این شرح است: ۱. برنامه‌ریزی، ۲. سازمان‌دهی، ۳. بسیج امکانات و منابع، ۴. هدایت و سرپرستی و ۵. نظارت و کنترل (منصورآبادی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۱۰).

از اهداف معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم در قوه قضاییه تمرکز جامع بر جرائم و آسیب‌های اجتماعی در سرتاسر کشور از جمله اعتیاد، طلاق، خشونت و... معطوف بوده اما همچنان تمرکز خود را بر روی هدف اصلی خود که پیشگیری از وقوع جرم بوده متمرکز ساخته است.

از دیگر موارد اهمیت تأسیس این معاونت می‌توان به کاهش ناهماهنگی‌ها و تداخلات تدابیر دستگاه‌های اجرای این حوزه اشاره کرد. برای حل این معضلات و افزایش تعاملات دستگاه‌های اجرایی باید تعریفی واضح و روشن از مصادیق پدیده‌های جنایی، دایره شمول و گستره فراگیری آن ارائه شود همچنین با توجه به پیشرفت جوامع بشری و پیدایش جرم‌های نوین لازم است تحولی در اقدامات پیشگیرانه صورت گیرد و برنامه‌های سنتی که دیگر اثربخش نیستند با اقدامات و تدابیر پیشگیرانه از جرائم نوین و سازمان‌یافته که به‌مراتب آثار زیان‌بار بیشتری دارند جایگزین شوند این مقوله در کنوانسیون‌های اخیر سازمان ملل نیز مورد توجه جدی قرار گرفته است (شاطری‌پور، ۱۳۸۵: ۴۱).

« به‌طور کلی می‌توان وظایف و اهداف معاونت پیشگیری از وقوع جرم را به شرح ذیل دسته‌بندی نمود:

مدیریت امور مربوط به مشارکت‌های مردمی و همکاری‌های فرهنگی و اجتماعی با دیگر دستگاه‌ها

پیگیری اجرای برنامه‌های مربوط به پیشگیری‌های قضایی، وضعی و انتظامی و انتخاباتی و هماهنگی میان دستگاه‌ها

تهیه برنامه‌های شهرستانی، استانی، منطقه ای و فرا منطقه ای و امور مربوط به آمار و مطالعات در حوزه‌های اجتماعی و وضعی و قضایی^۱.

۲-۳- ساختار سازمانی پیشگیری از جرم در ناجا

پیشگیری انتظامی یا پیشگیری پلیسی مجموعه اقدامات و تدابیر پلیسی در جهت حمایت از افراد در معرض خطر، افزایش سطح آگاهی عمومی، تحت نظر داشتن مکان‌های عمومی و افزایش هزینه‌های ارتکاب جرم برای پیشگیری از وقوع جرم در جامعه است که ارگان اصلی این پیشگیری نیروی انتظامی خواهد بود که باید با اتخاذ رویکردهای جدید در مقابل وظایف سنتی خود و اقدامات و فعالیت‌های کنشی پیش جنایی توسط پلیس است چراکه فعالیت‌های سنتی پلیسی بیشتر به بعد از وقوع جرم و در کشف و تعقیب مجرمین مؤثر واقع می‌شود.

در یک تعریف مشخص آمده است: «پلیس، سازمان دولتی است که حدود اختیارات و وظایف آن را قانون تعیین می‌کند. از جمله وظایف مهم پلیس، پیشگیری از وقوع جرم است» (فلاحی، ۱۳۹۷: ۳۲۰)

در بند ۸ ماده ۴ قانون نیروی انتظامی عنوان شده «انجام وظایفی که بر طبق قانون به‌عنوان ضابط قوه قضائیه به عهده نیروی انتظامی محول است از قبیل: ... د) پیشگیری از وقوع جرائم ...».

بند ۱۴ ماده ۲ قانون پیشگیری از وقوع جرم که در تاریخ ۱۳۹۴/۶/۷ توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید در بیان اعضای شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم به عضویت فرمانده نیروی انتظامی اشاره کرده است که این امر خود نشانگر توجه قانون‌گذار ایران به وظیفه‌ی پیشگیری در نهاد های انتظامی است و همچنین در ماده ۳۳ قانون مواد مبارزه با مواد مخدر که در سال ۱۳۶۸ تصویب شد و همچنان نیز دارای اعتبار است با تأکید به فرایند پیشگیری از وقوع جرائمی که با مواد مخدر ارتباط دارند و تشکیل ستاد مبارزه با مواد مخدر فرمانده نیروی انتظامی را به‌عنوان نماینده عالی پلیس در ستاد معرفی کرده است. (درویشی، ۱۳۹۶: ۲۴۲).

۱ دستورالعمل مربوط به تقسیم بهینه وظایف در معاونت های پیشگیری از جرم استانها، به تاریخ ۱۳۹۱/۱/۲۷ به شماره

پلیس یکی از نهاد های بسیار مؤثر در امر پیشگیری از وقوع جرم از جهت استعداد توانمندی گسترده‌ی نیروی اجرایی به شمار می‌رود. در راستا و به‌منظور اعمال تخصصی خدمات پلیسی در تاریخ ۱۳۸۴/۱۱/۲۲ پلیس پیشگیری ناجا با ادغام دو رده معاونت انتظامی سابق و فرماندهی یگان حفاظت خدمت انتظامی در جهت انجام امور ستادی مربوط به پیشگیری انتظامی اعم از کلانتری‌ها و پاسگاه‌های انتظامی، ایستگاه‌های بازرسی، یگان‌های امداد، خدمات پلیس قضایی، خدمات حفاظتی و مراقبتی و حفاظت اماکن اعم از پلیس فرودگاه، پلیس راه‌آهن، صداوسیما، سازمان انرژی هسته‌ای، زندان‌ها، شیلات، سازمان مراتع و جنگل‌ها، سازمان حفاظت محیط‌زیست، سازمان میراث فرهنگی، بنیاد مستضعفان و سایر نهادهای حاکمیتی و شخصیت‌ها برابر تبصره ماده یک قانون نیروی انتظامی و ماده ۱۷۹ قانون برنامه سوم توسعه تشکیل و راه‌اندازی گردید.

پیشگیری انتظامی که تدابیر کیفی و غیر کیفی را شامل می‌شود با تکیه بر قابلیت‌های نیروی پلیس برای دستیابی به اهداف پیشگیری از جرم است که بر مبنای اختیارات و توانمندی‌های پلیس در پیشگیری از جرم در جوامع است چراکه این نهاد به جهت داشتن اختیارات و برنامه‌ها و ابزارهایی می‌تواند نقش بسیار مؤثری در کم شدن نرخ جرائم چه قبل از وقوع جرم و چه بعد از آن ایفا کند.

۳- اهداف پیشگیری از جرم در سیاست های قوه قضاییه

پیشگیری اجتماعی عبارت است از «تدابیر و روش‌های آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی دولت، نهادها و سازمان‌های غیردولتی و مردمی در زمینه سالم‌سازی محیط اجتماعی و محیط فیزیکی برای حذف یا کاهش عوامل اجتماعی وقوع جرم» (گروه پژوهشی حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۳۸۹: ۲۲۴).

پیشگیری اجتماعی در حقیقت اقدامات و برنامه‌هایی غیر کیفی فردی و اجتماعی است که پیش از ارتکاب جرم در جهت کنترل، کاهش و خنثی‌سازی عوامل به وجود آورنده جرم صورت می‌گیرد اقداماتی نظیر آموزش فرد در محیط اجتماعی به تبع آن رشد روند تربیتی در سطح جامعه و ایجاد زمینه‌های مناسب در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی در پیشگیری اجتماعی صورت می‌گیرد (شیری، ۱۳۸۶: ۱۸).

در جهان امروز که جرائم روزبه‌روز شکل و قالب جدیدی به خود می‌گیرد و شیوه‌های سنتی کارایی خود را از دست می‌دهند ضرورت دارد که اقدامات پیشگیری غیر کیفری علی‌الخصوص پیشگیری اجتماعی و فرهنگی نیز هر چه بیشتر با مسائل روز جامعه آمیخته شود

پیشگیری دینی در حقیقت شیوه‌ای پیشگیری از جرم با استفاده از تأثیرگذاری و نقش آموزه‌های دینی است که در فرآیند اخلاقی فرد و کارکردهای اجتماعی نقش قابل توجهی دارد. این پیشگیری با استفاده از نقش اعتقادات مذهبی به‌ویژه آیات الهی و روش زندگی که قرآن به پیروان خویش می‌آموزد تلاش در بهتر کردن وضعیت زندگی فردی و اجتماعی افراد دارد. (عظیم زاده و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۲۴).

۳-۱- اهداف پیشگیری مشارکتی در سیاست های قوه قضاییه

پیشگیری مشارکتی نوعی از پیشگیری است که در آن نهاد های غیردولتی و مردم چه در مرحله کنشی و چه در مرحله پس از وقوع جرم نقش اصلی را ایفا می‌کنند. چراکه نباید مرجع حل اختلاف را فقط نهاد عدالت کیفری دانست و باید از استعداد های نهاد های مردمی و جامعه‌ی نیز نهایت استفاده را انجام داد (شیعه علی و دیگران، ۱۳۹۴: ۲۸۷)

به همین جهت معاونت پیشگیری قوه قضاییه دستورالعمل توسعه و ارتقای مشارکت‌های مردمی تدوین شده در آن راهبردهای در مورد توسعه مشارکت‌های مردمی ارائه شده که به شرح ذیل می‌باشد:^۱

لحاظ نمودن روش‌های توسعه و تقویت مشارکت آحاد مردم در پیشگیری از جرائم؛

تلاش برای جلب مشارکت و هدایت نیروهای مردمی مانند سازمان بسیج، ستادهای امر به معروف و نهی از منکر، هیئت‌های مذهبی و سایر نهادهای فرهنگی-دینی به‌سوی فعالیت‌ها و اهداف پیشگیری و ساماندهی این فعالیت‌ها؛

اهتمام به ارتقای کیفی فعالیت هسته‌های مردمی به‌جای توسعه و یا حفظ کمیت آن‌ها؛

۱ دستورالعمل توسعه و ارتقاء مشارکت‌های مردمی ابلاغی از سوی مدیرکل محترم همکاری های فرهنگی و اجتماعی و مشارکت‌های مردمی معاونت اجتماعی و پیگیری از وقوع جرم قوه قضاییه ، به تاریخ ۱۳۹۲/۲/۹ به شماره ۹۰۰۰/۸۰/۶۴۶.

هدایت هسته‌های مردمی به‌سوی شناسایی آسیب‌های اجتماعی در محله و شهر و کشف راه‌حل آسیب‌ها به‌ویژه در مناطق پرآسیب و جرم خیز به‌جای جمع‌آوری پنهان و آشکار و گزارش وقایع مجرمانه؛

استفاده حداکثری از فناوری‌های جدید در زمینه جلب مشارکت‌های مردمی؛

اجتناب جدی هسته‌ها از اعمال هرگونه مقابله، برخورد، کنترل و مداخلات مستقیم؛

جهت دادن آموزش نیروهای مردمی به‌سوی کسب مهارت‌های حرفه‌ای برای تحقق

اهداف.»

۳-۱-۱- وضعیت اقدامات نوین معاونت پیشگیری قوه قضاییه راجع به پیشگیری

امروزه نهادهای مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان بخشی فعال در جامعه وظایف فراوانی در زمینه‌های سیاست جنایی، تقیینی و قضایی را ایفا می‌کنند مانند پیشگیری از جرائم اطفال که سایر کشورها این نهادها چون به‌صورت تخصصی فعالیت می‌کنند حتی بیشتر از نهاد های دولتی به کودکان خدمات می‌دهند اما متأسفانه در ایران از این نهادها از حمایت چندانی برخوردار نیستند حتی درراه فعالیت خود نیز با موانعی مواجه هستند.

ستاد مردمی پیشگیری از وقوع جرم با سامانه سجام که سیستم جامع اطلاعات مردمی است مطرح شد درواقع این سامانه پلی است میان مردم و قوه قضاییه که استفاده از ظرفیت‌های مردمی اقداماتی در جهت پیشگیری از وقوع جرم و حل معضلات اجتماعی انجام می‌دهد.

این ستاد از سال ۸۳ با عنوان ستادهای پیشگیری و حفاظت اجتماعی فعالیت می‌کردند و دوباره بازه تأسیس شد. در این طرح دیده بانان مردمی با ثبت‌نام در سامانه سجام بر مبنای خود اظهاری و داوطلبانه بودن ارسال گزارشات، گزارشی‌های تخلفات واقع‌شده را به قوه قضاییه ارسال می‌کنند.

تأسیس این تشکل مردمی در قالب شبکه اجتماعی قوه قضاییه قدمی مثبت و مبتنی بر اجرای بند یک از اصل سوم، بند پنج از اصل ۱۵۶ و بند اول از اصل ۱۵۸ قانون اساسی است که برای حفاظت از جامعه در مقابل جرم و جنایت، تشکیل اجتماعات مضر و رفع مفاسد بسیار ضروری خواهد بود.

این ستاد به صورت تشکیلاتی یکپارچه با توجه به مفاد قانون پنجم توسعه کشور و قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد تشکیل شد که مبارزه با فساد در عین حفظ حدود و قوانین جاری کشور از جمله حقوق شهروندی، قانون احترام به آزادی های مشروع را در تمام عرصه ها و زمینه های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و... فعالیت می کند.

۳-۱-۲- فعال نمودن هسته های مردمی راجع به پیشگیری

تقویت مشارکت مردمی به عنوان یکی از سیاست های بازدارنده در پیشگیری از جرائم و آسیب های اجتماعی می تواند بسیار مؤثر واقع شود چراکه مردم همیشه بهترین ناظر بوده اند و تحقق پیشگیری ها بر اساس مشارکت فعال مردم از گذشته تا به امروز به عنوان همیار دستگاه قضایی اقداماتی همچون برگزاری نشست های هم اندیشی مسئولین فعال هسته های مردمی و برگزاری مجازی دوره های آموزشی ویژه اعضای این هسته ها توسط معاونت پیشگیری از وقوع جرم استان ها انجام شد.

همچنین هسته های تخصصی و هسته های عادی مردمی پیشگیری از وقوع جرم آغاز به کار کرد.

در همین راستا دستورالعمل «نحوه مشارکت و تعامل نهادهای مردمی با قوه قضاییه» در ۵۴ ماده توسط رئیس قوه قضاییه ابلاغ شد که در آن عنوان شده

« با توجه به اهمیت مشارکت مردم و ظرفیت گسترده نهادهای مردمی در تحقق عدالت و اجرای قوانین و مقررات و با عنایت به تأکید مقام معظم رهبری مد ظله العالی مبنی بر مردم مدار بودن برنامه های تحولی قوه قضاییه و نظر به اینکه در قانون اساسی خصوصاً در اصول سوم و هشتم، اتخاذ رویکرد مشارکتی مورد شناسایی قرار گرفته و رعایت آن در اجرای اصل یکصد و پنجاه و ششم قانون اساسی که قوه قضاییه را پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت به شمار آورده است، ضروری می باشد، به منظور توجه نظام مند، پایدار و دانش بنیان به ظرفیت ها و توانمندی نهادهای مردمی برای مشارکت در زمینه های سیاست گذاری قضایی، پیشگیری از وقوع جرم، حمایت از بزه دیدگان، تسهیل دسترسی متهمان به عدالت، میانجیگری و صلح و سازش، نظارت بر اجرای قوانین، رسیدگی و اصلاح مجرمان، «دستورالعمل نحوه مشارکت و تعامل نهادهای مردمی با قوه قضاییه» به شرح مواد آتی است.

ماده ۱- اصطلاحات مذکور در این دستورالعمل در معانی زیر به کاررفته است:

نهادهای مردمی: نهادهایی هستند که به صورت داوطلبانه، غیردولتی، غیرانتفاعی، غیرسیاسی و با مجوز یکی از مراجع ذیصلاح فعالیت می‌کنند؛ از قبیل مساجد، سازمان‌ها و تشکل‌های مردم‌نهاد، هیئت‌های مذهبی، گروه‌های تبلیغی و سازندگی، انجمن‌های علمی، خیریه‌ها و بقاع متبرکه.

معاونت پیشگیری: منظور معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه است.

نهادهای مردمی همکار: نهادهایی هستند که برای نقش‌آفرینی در چارچوب این دستورالعمل تمایل به همکاری دارند و معاونت پیشگیری با همکاری مراجع مرتبط، موضوع و محدوده جغرافیایی فعالیت آن‌ها را پس از احراز شاخص‌های مندرج در دستورالعمل، تعیین و به مراجع مسئول ابلاغ می‌نماید.»

همان‌طور که عنوان شد این دستورالعمل به تعیین نهاد‌های مردمی پرداخته است و در ماده ۴ دستورالعمل یادشده عنوان شده «موضوع فعالیت نهادهای مردمی عبارت است از: صیانت از حقوق عامه، حمایت از حقوق شهروندی، پیشگیری و مقابله با فساد، دفاع از آزادی‌های مشروع، پیشگیری از وقوع جرم، میانجیگری، صلح و سازش، معاضدت حقوقی و روان‌شناختی مددکاری اجتماعی، کارآفرینی اجتماعی، حمایت از حقوق بشر، سلامت، زنان، خانواده، اطفال و نوجوانان، بیماران با اشخاص دارای ناتوانی جسمی و روانی، محیط‌زیست، میراث فرهنگی، منابع طبیعی، امر به معروف و نهی از منکر، حمایت از بزه دیدگان و خانواده آن‌ها، همیاری بازپرورانه در اجرای کیفرهای جایگزین حبس و معاضدت به محکومان کیفری و حمایت از خانواده آن‌ها.»

همچنین در ماده هفت این دستورالعمل به جهت تعامل مثبت و سازنده با تشکل‌های مردمی عنوان شده که «معاونت پیشگیری موظف است به منظور تبیین موضوع برای نهادهای مردمی و زمینه‌سازی تعامل مؤثر، ظرف یک ماه از ابلاغ این دستورالعمل، اقدامات زیر را انجام دهد:

شناسایی و اطلاع‌رسانی عمومی به نهادهای مردمی؛

برگزاری نشست‌های تبیینی برای مسئولان و فعالان نهادهای مردمی؛

تدوین راهنمای اجرای این دستورالعمل برای نهادهای مردمی.

۳-۱-۳- بهره گیری از ظرفیت‌های مؤثر سازمان‌های مردم‌نهاد در سیاست‌های قوه قضائیه

سازمان‌های مردم‌نهاد یا اختصار سمن‌ها سازمان‌های غیردولتی و خصوصی هستند که جز ساختار دولتی محسوب نمی‌شوند و به صورت داوطلبانه در سطح ملی بین‌المللی یا محلی به واسطه‌ی ارتباط مؤثر با مردم در جهت کاهش معضلات اجتماعی و ارتقاء سطح و کیفیت زندگی افراد اقداماتی اساسی انجام می‌دهند (رزاقی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۴).

سازمان‌های مردم‌نهاد نیز همانند پلی ارتباطی راهی برای ارتباط مردم با حکومت و دستگاه‌های دولتی‌اند که بدون داشتن وابستگی به دولت و منابع عمومی در جهت پیشبرد اهداف و حل معضلات و مشکلات اجتماعی به فعالیت می‌پردازند.

برنامه ساماندهی و به‌کارگیری سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در رابطه با کاهش اعتیاد به مواد مخدر یکی از اهداف و فعالیت‌های معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه در راستای استفاده از ظرفیت و توانمندی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد در کاهش آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری است. (جزینی، ۱۳۹۵: ۲۷).

۳-۱-۴- نقش ناجا در پیشگیری مشارکتی

انحراف اجتماعی یا کجروی به رفتارهای خلاف هنجار اطلاق می‌شود. هنجارها ریشه‌های مختلفی دارند برخی از آن‌ها برگرفته از عرف و عادت‌اند برخی مبتنی بر اخلاق و دین و برخی بر پایه توافقات اجتماعی صورت می‌گیرند. هنجارشکنی بر اساس نتیجه‌ای که به دنبال دارد جرم یا انحراف تلقی می‌شود. جرم که زاییده جرم‌انگاری است نقض ارزش‌ها و هنجارهای رسمی است که به واسطه‌ی این هنجارشکنی جامعه به آن پاسخ کیفی می‌دهد.

پلیس به‌عنوان نیروی جزایی در کشور می‌تواند نقش بسیار مؤثری در پیشگیری از وقوع جرم و به‌تبع آن کم شدن آسیب‌های اجتماعی و جلوگیری از رشد عوامل جرم‌زا و برقراری امنیت اجتماعی داشته باشد.

امروز نقش پلیس فقط در چهارچوب نظام کیفری سنتی تصور نمی‌شود و به اقداماتی از قبیل سرکوبی جرم و مجرم و کشف جرم و تعقیب متهمان و مجرمان خلاصه نمی‌شود. پلیس با توجه و استعدادها، توانمندی‌ها ظرفیت‌ها و نیروهایی که دارد در کنار استفاده از ابزارهایی که در دستگاه عدالت کیفری در اختیار دارد می‌تواند با مشارکت و

هماهنگی با سازمان‌های مردم‌نهاد و بهره‌گیری از بستر تعاملات اجتماعی با آگاهی از واقعیت‌های جامعه‌ی در جهت مدیریت و پیشگیری از وقوع جرم اقدام نمایند(عامری، ۱۳۹۵: ۶۷).

از حیث ساختاری میان پلیس سنتی و پلیس جامعه‌محور تفاوت‌هایی وجود دارد با توجه به تغییر شیوه‌ی ارتکاب جرم نهاد‌های انتظامی نیز در جهت انطباق خود با جامعه و برای کارآمدی هرچه بیشتر تغییراتی در خود به وجود آورده‌اند پلیس جامعه‌محور مفهومی پویا و انعطاف‌پذیر است که در دهه‌های گذشته از لحاظ تئوریک و تجربی رشد چشمگیری داشته است. و با ایجاد همکاری بین اجتماع و پلیس و بهره‌گیری از روش‌ها غیر منفعلانه برای حل معضلات و پیشگیری از جرم و مشارکت اجتماعی اقدام می‌کند و یکی از مهم‌ترین اهداف آن کاهش احساس ناامنی در میان شهروندان در جامعه است. (محمدنسل، ۱۳۸۷: ۱۴۳).

. بر اساس دستاورد پژوهشگران پلیس پیشگیری در مدل مدرن، در حقیقت گذر از وضعیت واکنشی به فراکنشی و پیشدستانه است و مهم‌ترین خصیصه‌ی آن کشف روش‌ها و الگوهای جدید است (طالع‌زاری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۸)

پلیس به‌عنوان یک نیروی اجتماعی باید با تحولات و تغییرات اجتماعی انطباق پیدا کند زیرا پیامدهای ناشی از این تغییرات موجب آسیب به ارکان جامعه می‌شود به همین سبب پلیس با اتخاذ تدابیر و سیاست‌های مناسب از جمله اصلاح ساختار پلیس، تخصصی شدن، حمایت و مشاوره از همه‌ی اقشار همچنین تدوین برنامه‌هایی برای پیشگیری از بزه‌کاری، هماهنگی میان مؤسسات، نهاد‌ها، و با پررنگ کردن نقش خانواده؛ آموزش و پرورش رسانه‌های جمعی و قانون‌گذاری در راستای پیشگیری از وقوع جرم قدمی مهم بردارند. (رجبی فرجاد و چهری، ۱۳۹۹: ۲۸).

۲-۲- نقش ناجا در پیشگیری آموزشی

اطلاع‌رسانی و آگاهی بخشی به اعضای جامعه در مقابل مخاطرات و احتمالات وقوع جرم در محیط پیرامونی خود و دانش‌افزایی حقوقی و آموزش مهارت‌های زندگی تأثیر بسیار مهمی در پیشگیری از جرم داشته و نوعی رویکرد کنشی در این حوزه محسوب می‌شود. به باور برخی از اندیشمندان و نویسندگان فراگیری مهارت‌های حل معضلات و مشکلات فردی

و اجتماعی، قدرت تصمیم‌گیری منطبق با منطق و واقعیت، دانش‌افزایی حقوقی و اقداماتی از این قبیل نسبت به دانشجویان و دانش‌آموزان می‌تواند جز مولفه‌های پیشگیری از رفتارهای پرخطر و ناهنجاری محسوب شود. (صحرانوردنشتیفانی، ۱۳۹۸: ۷۱).

در ادامه به بررسی ساختاری قوه قضاییه و بعد به بررسی نقش پلیس در حوزه پیشگیری آموزشی از جرم می‌پردازیم.

۳-۲-۱- سیاست‌های قوه قضاییه در تاسیس مرکز مطالعات اجتماعی و جرم‌شناسی

در جهت حمایت از پایان‌نامه‌های ارشد و دکتری که با موضوعاتی از قبیل پیشگیری از وقوع جرم ارتباط دارند و همچنین برای تألیف مقالات علمی پژوهشی برای چاپ در فصلنامه‌های تخصصی معاونت پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه برخی از عناوین مورد حمایت را ذکر کرده و اولویت را با مقالاتی دانسته که رویکردی کاربردی و خاص در فضای حقوقی جنایی ایران داشته و با روش‌های مطالعه آماری و میدانی انجام شود و مباحث نظری را فقط در صورتی که ضعف ادبیات در حوزه بحث وجود داشته باشد یا موضوع بدیعی را عنوان کند یا نظریه‌ای با رویکرد بومی‌سازی بازنمایشی شود را مورد قبول عنوان کرده است.

۳-۲-۲- سیاست‌های قوه قضاییه در گردآوری و تحلیل آمار جرایم و جرم‌زدایی

در راستای اقدامات مرکز مطالعات اجتماعی و جرم‌شناسی نیز گردآوری و تحلیل آمار جرائم، دعاوی و آسیب‌های اجتماعی که در این راستا سیمای یک‌ساله دعاوی و آسیب‌های اجتماعی و سیمای مقایسه‌ای شش ماهه‌های اول و دوم سال‌های هر سال تهیه و تدوین شده است.^۱

برگزاری جلسات شورای علمی و پژوهشی جهت بررسی طرح‌های پژوهشی، حمایت و نظارت بر اجرای طرح‌های پژوهشی و تدوین پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های

۱ در این خصوص می‌توان به گزارش پیشرفت برنامه‌های معاونت اجتماعی و پیشگیری از جرم دادگستری استان‌ها در سال ۱۳۹۶ که در خرداد ۱۳۹۷ منتشر گردید، اشاره داشت.

همچنین کتاب سیمای پنج‌ساله‌ی عملکرد سازمانی معاونت پیشگیری از جرم قوه قضاییه آخرین بار در فروردین ۱۳۹۳ منتشر گردید و انتظار می‌رود در ابتدای سال ۱۳۹۸، شاهد انتشار دومین کتاب سیمای پنج‌ساله (عملکرد ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۷) باشیم.

دکتری در حوزه پیشگیری از جرم و آسیب‌های اجتماعی‌ها با موضوعات مختلفی همچون خشونت، طلاق و سرقت در مرکز مطالعات اجتماعی و جرم‌شناسی.

برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌های مختلف از جمله برگزاری سالانه «جشنواره رأی» باهدف برقراری تعامل با همکاران قضایی و بهره‌گیری از تجربیات و اندیشه‌های تخصصی ایشان با محوریت قضا زدایی، جرم‌زدایی و کاهش ورود پرونده‌های کیفری و مدنی به دستگاه قضایی. از این‌رو مرکز مطالعات با تعریف و اجرای طرح‌ها، ایده‌ها و نظرات قضات سراسر کشور در رابطه با این مسائل را جمع‌آوری نموده و پس از ارزیابی، در راستای اجرایی کردن پیشنهادات اقدامات لازم را صورت دهد. طبق آخرین آمار منتشرشده از سوی معاونت اجتماعی و پیشگیری از جرم قوه قضاییه، از حیث پیشرفت اجرای برنامه‌های مدون در حوزه پیشگیری سازمانی، استان‌های آذربایجان شرقی و غربی در صدر و استان همدان کم‌ترین پیشرفت را نشان می‌دهد (دفتر برنامه‌ریزی و دبیرخانه شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم، ۱۳۹۷: ۹)

۳-۲-۳- نقش تعاملی پلیس با سایر نهادها در پیشگیری آموزشی از جرم

پلیس به دلیل رویایی مستقیم با مردم و همچنین تخصص و اختیاراتشان می‌تواند نقش بسیار مهمی در افزایش آگاهی آحاد مردم در جامعه نسبت به جرائم داشته باشد. آگاهی بخشی با استفاده از رو‌های پرورش افکار عمومی در دو سطح مخاطبین خاص مانند همکاری آموزشی پلیس با مدارس علی‌الخصوص در حوزه‌ی مواد مخدر و در سطح عمومی با اقداماتی از قبیل افزایش سواد رسانه در جرائم سایبری از طریق پلیس فتا می‌تواند بسیار مؤثر و کارساز واقع شود.

تحقیقات نشان می‌دهد بیش از شش هزار نفر پلیس مدرسه در دو هزار و پانصد کلانتری در ایالات متحده آمریکا با بودجه‌ی ۷۰۰ میلیون دلاری فعالیت می‌کنند. همکاری پلیس و مدرسه در کشورهای اروپایی برای آموزش اصولاً به شیوه‌ی افسران جامعه محورها حضور دائمی در مدارس، شیوه‌ی افسران آموزش‌دهنده که به‌عنوان همکار آموزشی فعالیت دارند و شیوه‌ی روابط گسترده پلیس و مدرسه که در این حالت پلیس برای ایجاد مدرسه‌ای

امن تر مانند عضوی از یک شبکه بزرگ تر و متشکل از سازمان های محلی، جامعه یا سرویس های اجتماعی با مدرسه همکاری می کند (صفایی و همکاران: ۱۳۹۷: ۲۳).

به عنوان مقدمه ی پیشگیری آموزشی به آموزش درون سازمان می توان اشاره کرد که آن در سطح پلیس پیشگیری فرماندهی انتظامی تهران بزرگ (فاتب) اجرایی شد نتیجه حاصله نشان داد که به آموزش های علمی و کاربردی درون سازمانی در پلیس پیشگیری توجه چندان جدی واقع نمی شود و امکانات پلیس پیشگیری با نیازهای آموزشی کارکنان تناسبی برقرار نیست (حسینیان و غفاری، ۱۳۹۴: ۴۶).

به همین جهت به عنوان امری لازم در فرایند آموزش برای پیشگیری از جرم توانمندسازی مدیریت و آگاهی بخشی نیروهای پلیسی از شیوه های نوین ارتکاب رفتارهای مجرمانه در تمامی حوزه ها علی الخصوص در حوزه ی جرائم سایبری و مواد مخدر بسیار ضروری خواهد بود و در قدم بعدی در اختیار داشتن امکانات لازم برای برقراری هرچه بهتر و مؤثرتر ارتباط با مردم در جهت اجرای سیاست ها اقدامات و برنامه های آموزشی امری مهم خواهد بود.

تحقیقات صورت گرفته از نقش رسانه در ارتباط پلیس با مردم برای آموزش های پیشگیری از جرم نشان می دهد که در دهه اخیر محتوای پیشگیری از جرم دریا زده درصد مجموعه های تلویزیونی پلیسی وجود داشته و در مقابل بیست درصد از محتوای پلیسی همین سریال ها به آموزش جرم پرداخته است رفتارهایی مانند راه های پول شویی، طریقه ی کلاهبرداری ها مدرن و سنتی، راه های انتقال پول های نامشروع و مواردی از این قبیل (قاسمی، ۱۳۹۶: ۵۹).

با توجه به ظرفیت رسانه ملی برای آگاهی بخشی و تولید محتوای آموزشی در حوزه پیشگیری از وقوع جرم هنوز راهبردی در این زمینه وجود ندارد شاید این امر به دلیل نبود افراد متخصص و کارشناس در زمینه و پیشگیری از جرم یا بی توجهی به مشاوره های آنان در زمینه ی تعامل پلیس و رسانه است.

۴- نتیجه‌گیری

پیشگیری از وقوع جرم یکی از مسائل مهم و تامل برانگیز در مباحث جرم‌شناسی و علم حقوق است. جرم ناشی از عوامل بسیار متعدد و متنوعی در تمام زمینه‌های فرهنگی، سیاسی، و... است حتی عوامل قهری مانند اشکالات روحی یا جسمی، بیماری وراثت نیز می‌تواند در وقوع جرم مؤثر باشد هرچند که وظیفه‌ی پیشگیری از جرم در اصل ۱۵۶ قانون اساسی بر عهده‌ی قوه قضاییه نهاده شده است اما بسیار واضح است که همه‌ی این عوامل در حیطه‌ی فعالیت قوه قضاییه قرار نمی‌گیرد چراکه امکانات این قوه از حیث مادی و انسانی جوابگوی دامنه‌ی وسیع عوامل جرم‌زا و به تبع آن عوامل پیشگیری از جرم نخواهد بود به همین سبب نمی‌توان نقش مؤثر شهروندان و سایر نهادها در پیشبرد اهداف پیشگیری از وقوع جرم نادیده گرفت در همین راستا معاونت پیشگیری از وقوع جرم با اتخاذ تدابیر و سیاست‌هایی به دنبال گسترش همکاری‌ها با سازمان‌های مردم‌نهاد و جذب مشارکت آنان است که این فرایند به‌خودی‌خود مستلزم قانون‌گذاری و تصویب قوانین عادی الزام‌آور با ارائه راهکارهای عملی و تخصیص بودجه‌ی مناسب است. قانون پیشگیری از وقوع جرم که در سال ۱۳۹۴ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید به موضوعات مهم و اساسی پیشگیری از وقوع جرم اشاره نکرد اما با تشکیل شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم اقدامی مهم در زمینه توسعه‌ی سیاست‌ها و برنامه‌های پیشگیری از وقوع جرم انجام داد اما با مشخص نکردن اهداف تشکیل شورای عالی پیشگیری و وارد نشدن به جزئیات و پیچیدگی‌های این موضوع نمی‌توان آن را قانونی کامل و همه‌جانبه دانست چرا باید در قانونی که به‌عنوان قانون پیشگیری از وقوع جرم شناخته می‌شود عناوینی چون انواع پیشگیری ذکر می‌شد و حیطه‌ی وظایف هر سازمان از سایرین تفکیک می‌شد. اقدامات زیادی در راستای پیشگیری از جرم انجام شده ولی همه‌ی اهدافی که برای پیشگیری از جرم در نظر گرفته شده بود به دلایلی مانند همکاری غیرجدی قوا در پیشگیری از جرم به صورت جدی و عملی، آمره نبودن مصوبات شورای پیشگیری از جرم، مشارکتی و تخصصی نبودن پیشگیری از جرم اشاره کرد.

پیشگیری از وقوع جرم امری بسیار ضروری و مهم بوده که مستلزم تعامل، همکاری، هماهنگی میان نیروی انتظامی، نهادها و سازمان‌ها، قوای سه‌گانه، رسانه و... است به همین سبب قوه قضاییه به‌عنوان مهم‌ترین ارگان واقف به مولفه‌های علل جرم و

معاونت پیشگیری از وقوع جرم ضمن تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای اقدامات آتی سایر با سایر نهاد های مرتبط با این حوزه نیز مشارکت به عمل می‌آورد.

بر اساس قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران این نیرو به عنوان ضابط قضایی و وظیفه پیشگیری از جرم را دارا است چرا که در مقایسه با سایر دستگاه های اجرایی قوه قضاییه تعامل و ارتباط بیشتری با اقشار مختلف جامعه دارد

یکی از معضلات عمده در عدم ارتباط و یکپارچگی کامل مابین ساختار سازمانی پیشگیری از جرم قوه قضاییه با پلیس نتیجه تفکر سلسله مراتبی و ظابطیت است چراکه اختیارات پلیس به‌عنوان یک نقش فعال و خلاق در رویارویی با اقشار مختلف مردم بسیار محدود شده و نمی‌تواند در کشف و ایجاد الگوهای کنشی پیشگیری از جرم اقداماتی انجام دهد چراکه باید پایبند به رویکرد سنتی ابزار مدار بوده و صرفاً به‌عنوان مجری سیاست‌های از قبل تدوین شده اقدام نماید که این امر در حال حاضر و با توجه به پیچیدگی‌های افعال مجرمانه واقع نگرانه نیست و بهتر است با تقویت و افزایش آموزش‌های درون‌سازمانی، و بسیج امکانات دولتی فراقوه ای در نقش پلیس برای رفتارهای کنشی پیشگیری از جرم بازنگری کرد.

فعالیت‌ها و کنش های سازمانی این قوه در قالب شکل برنامه‌ها بسیار جامع و صحیح به نظر می‌رسد اما در این اسناد به نقش پلیس پیشگیری و استعداد و توانمندی‌های پلیس پیشگیری در این حوزه توجه چندانی به عمل نیامده است.

باوجود شعار تخصصی شدن پلیس چالشی که در حال حاضر با آن مواجه هستیم حاکمیت تفکر سلسله مراتبی در اجرای بند پنجم اصل ۱۵۶ قانون اساسی است که پلیس فقط در اقداماتی همچون تعقیب مجرمان امکان فعالیت دارند و فعالیت‌های اجتماعی پلیس برای اقدامات پیشگیرانه در این حوزه مورد توجه تصمیم‌گیرندگان قوهی مقننه و قوهی قضاییه قرار نگرفته است.

سیاست‌های مراقبتی از جامعه که از سوی قوه قضاییه اعمال شده است با هرچه وسیع کردن و افزایش اختیارات پلیس پیشگیری قدم بزرگی در جهت پیشگیری از جرم در عرصه‌های اجتماعی داشته زیرا پلیس پیشگیری به دلیل رویارویی مستقیم با مردم در

جامعه از جمله بزه‌کار و بزه دیده بیشتر از هر ارگان دیگری می‌تواند در جهت انجام اقدامات پیشگیرانه مؤثر واقع شود.

۵- پیشنهادات

راهکارهای پیشنهادی بر اساس یافته‌های پژوهش:

ایجاد سازوکارها در جهت مشارکت هرچه بیشتر نهادهای درگیر در قالب قوانین کارشناسی شده و اصلاح قوانین و مقررات ناظر بر پیشگیری از وقوع جرم توسط مجلس شورای اسلامی برای استفاده حداکثری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های ناجا در حوزه تدابیر و سیاست‌های اجرایی پیشگیری از وقوع جرم.

جداسازی نظام کنترلی از سیستم رسیدگی به شکایات و دادرسی چرا که امروزه برقراری امنیت و پیشگیری از وقوع جرم فدای رسیدگی و اجرای مجازات‌ها شده که بودجه و ق بسیار صرف این امور می‌شود.

سپردن بخشی از وظایف مرتبط با پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه که در بند پنج اصل ۱۵۶ به آن اشاره شده به پلیس پیشگیری و واگذاری اختیار تام به ناجا در جهت اتخاذ تدابیر و تدوین اسناد بالادستی حوزه ی پیگیری از جرم به دلیل مواجهه مستقیم با چالش‌های این حوزه

به روز رسانی امکانات پلیس پیشگیری و پرورش نیروهای تخصصی برای پیشگیری از وقوع جرم به واسطه ی اختصاص ردیف بودجه مستقل تحت عنوان جدید پیشگیری از جرم

استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های رسانه‌های جمعی و فضای مجازی برای آگاهی بخشی و فرهنگ سازی به افراد جامعه از شیوه‌های ارتکاب جرم و راهکارهای پیشگیری از آن.

حمایت از پژوهشگران و انجام تحقیقات جامع در این حوزه برای ایجاد امنیت پایدار و پیشگیری از وقوع جرم و ارزیابی میزان موفقیت پیشگیری از جرائم برای دستیابی به نتایج موثر و کارآمد

منابع

- اکبری، لیلیا (۱۳۸۰)، بررسی شیوه‌های پیشگیری از بزهکاری کودکان و نوجوانان در قواعد و اسناد بین‌المللی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه تهران.
- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۴)، «کنگره‌های پنج‌سالانه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری سازمان ملل با تاکید بر رهیافت‌های کنگره سیزدهم»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دهم، شماره ۳۶، ص ۹۰-۶۵.
- بی‌نام (۱۳۹۷)، وضعیت پیشرفت برنامه‌های معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم، تهران، دفتر برنامه‌ریزی و دبیرخانه شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم.
- بی‌نام (۱۳۹۳)، گزارش اجمالی عملکرد ۵ ساله معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه، تهران، دفتر برنامه‌ریزی و دبیرخانه شورای عالی پیشگیری از وقوع جرم.
- جزینی، علیرضا؛ تقوی، منصور؛ مالدار، غلامعلی (۱۳۹۵)، نحوه بهبود عملکرد سازمانهای مردم‌نهاد در مبارزه با مواد مخدر، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۴۸
- حسینیان، شهامت و غفاری، عباس (۱۳۹۴)، «تدوین استراتژی آموزش پلیس پیشگیری فرماندهی انتظامی تهران بزرگ»، فصلنامه آموزش در علوم انتظامی، شماره ۲، ۶۶-۱۳.
- داودی‌دهاقانی، ابراهیم؛ هندیانی، عبدالله و عیسی‌آبادی، علی‌اکبر (۱۳۹۷)، «تأثیر عوامل سازمانی پلیس در پیشگیری از قاچاق کالا (مورد مطالعه: شهرستان سروآباد استان کردستان)»، فصلنامه پژوهش‌های انتظام اجتماعی، شماره ۴، ۵۰-۲۹.
- درویشی، صیاد؛ میرزاخانی، عبدالرحمن و حسینی‌خواه، نورالله (۱۳۹۵)، «پیشگیری از تکرار بزه‌کاری بر پایه میانجی‌گری پلیس»، حقوق تطبیقی، شماره ۲، ۱۹۲-۱۷۱.
- درویشی، عباس (۱۳۹۶)، «نقش پلیس در پیشگیری از جرائم»، فصلنامه قانون‌یار، شماره ۴، ص ۲۶۳-۲۲۹.
- ذوالقدر، محمد باقر و توکل پور، محمد هادی (۱۳۹۰)، مدیریت پیشگیری از وقوع جرم و آسیب‌های اجتماعی، چاپ اول، تهران: مرکز مطالعات اجتماعی و جرم‌شناسی معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه.

رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۳)، «رهیافتی نو به بنیان‌های نظری پیشگیری از جرم»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۶۸، شماره ۴۸ و ۴۹، ص ۱۴۱-۱۲۳.

رایجیان اصلی، مهرداد (۱۴۰۱)، کلیات جرم‌شناسی: محتوا و تحول از دیروز تا امروز، تهران، نگاه معاصر
رجبی فرجاد، حاجیه و چهری، یزدان (۱۳۹۹)، «فرا تحلیل تعاملات پلیس در پیشگیری از جرایم»، فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، شماره ۲، ۳۶-۱.

رزاقی، نادر؛ لطفی خاچکی، بهنام (۱۳۹۷)، تحلیل جامعه شناختی چالش‌های بقا و پایداری سازمانهای مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی؛ با تأکید بر رابطه آنها با دولت، مجله جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، دوره پنجم، شماره ۱۱

ساریخانی، عادل و سلطانی، مریم (۱۳۹۵)، «نقش قوه مجریه در پیشگیری اجتماعی از جرم»، مجله حقوقی دادگستری، سال هشتادم، شماره ۹۴، ۱۶۰-۱۴۶.

شاطری‌پور، شهید، (۱۳۸۵) مطالعه جرم شناختی کنوانسیون پالمو و مریدا، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع).

شاه‌بهرامی، فرخ‌اله (۱۳۸۹)، «تأثیر فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد بر پیشگیری از ارتکاب جرم»، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال پنجم، شماره ۳، ص ۵۱۸-۵۰۴.

شیری، عباس (۱۳۸۶)، «نقد و بررسی لایحه پیشگیری از وقوع جرم»، فصلنامه پیشگیری از جرم، سال دوم، شماره دوم، ص ۲۱-۵.

علی، زارع، مجتبی، زارع، وحید (۱۳۹۴)، جایگاه سیاست جنایی مشارکتی واکنشی در مرحله تعقیب کیفری در حقوق ایران، مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره ۴ و ۵

صحرانوردنشتیفانی، یونس؛ ملکی، حسن؛ فیاض، ایراندخت و رضوانی، جمشید (۱۳۹۸)، «برنامه آموزش مهارت‌های زندگی پیشگیری از جرم و رفتارهای پرخطر، تسهیل امنیت اجتماع»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۵۱، ۸۵-۶۱

صفایی، ابراهیم؛ رفیعی، حسن‌رضا و احتشامی، علی (۱۳۹۷)، «تأثیر تعامل پلیس و آموزش و پرورش بر پیشگیری از مصرف مواد اعتیادآور صنعتی در دانش‌آموزان»، فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، شماره ۱، ۳۹-۱۷.

طالع‌زاری، علی؛ گلدوزیان، ایرج و ابراهیمی، نصیبه (۱۳۹۷)، «کارکردشناسی تحولات پلیس در زمینه پیشگیری از جرم»، دوفصلنامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، شماره ۱، ۱۶۰-۱۴۵.

فلاحی، یوسف (۱۳۹۷)، «جایگاه پلیس در مرحله پیشگیری از ارتکاب جرم در حقوق کیفری ایران»، فصلنامه قانون‌یار، شماره ۲، ۳۲۲-۳۰۵.

عامری، محمدعلی (۱۳۹۵)، «ارائه الگوی مطلوب پیشگیری انتظامی از جرم با رویکرد جامعه‌محوری پلیس»، فصلنامه انتظام اجتماعی، شماره ۲، ۸۴-۶۵.

عمید، حسن (۱۳۸۹)، فرهنگ فارسی عمید، تصحیح فرهاد قربان زاده، چاپ نخست، تهران: نشر اشجع.

عظیم زاده اردبیلی، فائزه؛ ملک زاده، فهیمه (۱۳۹۳)، پیشگیری از جرایم در آموزه‌های دینی، فصلنامه علمی-تخصصی قرآن و علوم بشری، سال سوم، شماره ۲

قاسمی، محمد (۱۳۹۶)، «تعامل پلیس و تلویزیون؛ پیشگیری از جرم یا آموزش جرم»، فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، شماره ۱، ۶۴-۴۷.

گروه پژوهشی حقوق جزا و جرم‌شناسی اداره کل پژوهش اطلاع‌رسانی (۱۳۸۷)، «نقد و بررسی لایحه پیشگیری از جرم»، فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوقی، سال هشتم، شماره ۱۵ و ۱۶، ص ۲۳۴-۲۰۹.

محمدنسل، غلامرضا (۱۳۸۷)، پلیس و سیاست پیشگیری از جرم، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.

منصورآبادی، عباس و ابراهیمی، شهرام (۱۳۸۷) «تحولات مدیریت پیشگیری از جرم»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال سوم، شماره ۸، ص ۴۱-۱۹.

موسی‌زاده اورنج، سعید و عمرانی، نسرین (۱۳۹۸)، «بررسی تأثیر مدیریت کیفیت جامع بر بهره‌وری منابع انسانی در ستاد پلیس پیشگیری ناجا (مطالعه موردی: کارکنان ناجا تهران)» ، فصلنامه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، شماره ۲۲، ۸۹-۷۳.

نوربها، رضا (۱۳۸۸)، زمینه حقوق جزای عمومی، چاپ سیزدهم، تهران: گنج دانش.

نیازپور، امیرحسن (۱۳۹۳)، «اساسی‌سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال دوم، شماره ششم، ص ۱۱۱-۹۱.

The effect of the policies of the judicial branch on the preventive police

Authors:

mohaddeseh ghavamipour sereshkeh, amirreza mahmoudi

Abstract

According to the fifth paragraph of Article ۱۵۶ of the Constitution, one of the codified duties of the judiciary is to take appropriate, efficient and strategic measures to prevent the occurrence of crimes. Punishment will be very effective in preventing crimes. Organizational behavior and action of crime prevention, which is adopted to prevent the occurrence of a certain crime, includes a set of policies or methods and primary government actions. Comprehensive five-year crime prevention programs were developed with the cooperation of the prevention police with practical assistance to the judiciary, which comprehensively deals with the active prevention of crime. By adopting measures and policies in line with the prevention of crime and having comprehensive and practical guidelines, and being the leader of this organization in preventing the occurrence of crime along with other institutions in this field, the judiciary guided the prevention police. In this research, by carefully examining and evaluating these programs and the extent of the impact of such measures on the performance of the prevention police and examining how the policies of the judiciary affect the prevention police, the question is raised that the judiciary prepares and compiles it into comprehensive programs. Prevention will be answered. To what extent has the role of the police as an efficient arm of the judicial system been considered? This research is theoretical and descriptive-analytical.

Keywords: Action prevention, organizational actions, crime prevention, judiciary, prevention police